

Joseph Witte (1843-1909)

De wandtegel is eeuwenlang een praktisch decoratief element in woonhuizen. Architect Pierre Cuypers hoort in Nederland tot de eersten die de decoratieve wand- en vloertegel een prominente plaats geven in monumentale architectuur. Zo zijn de buitengevels van het Rijksmuseum rondom voorzien van grote tableaux die de Nederlandse kunstgeschiedenis uitbeelden. Cuypers bedacht de onderwerpen en maakte een eerste schets en de

uitwerking liet hij doen door de Oostenrijkse schilder Georg Sturm (1855-1923), die naar Amsterdam kwam als docent aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid. De tegels werden geleverd door de fabriek van Van Hulst in Harlingen. Wie vrijwel nooit genoemd wordt is de zeer getalenteerde plateelschilder Joseph Witte. En hij is toch degene die al de bijzondere opdrachten van Van Hulst uitvoerde. Hij werd wees op zijn achtste en kwam op zijn

veertiende in de muursteentjesfabriek te werken. Daar leerde hij het vak in de praktijk. 'Ik heb wel tekenonderwijs gehad, maar niet zoo goed als tegenwoordig' verklaarde hij in 1892 voor een staatscommissie die de arbeidsomstandigheden in fabrieken onderzocht. Hij verdiende gemiddeld wel 2,25 gulden per dag 'daar ik een zeer apart werk heb [...] waarvoor evenveel vernuft als kunst vereischt wordt'. De andere schilders verdienden 15 cent per uur.

f 2,25

Cuypers woonde van 1865 tot 1894 in de Vondelstraat

De criticus Claesgen in tweevoud

De architect Pierre Cuypers was niet onomstreden. Als antwoord op alle kritiek die hij kreeg ontwierp hij voor zijn eigen huis een aantal tegeltaleaus, die vervolgens in Harlingen vervaardigd werden. **Johan Kamermans** **Nederlands Tegelmuseum**

En spottende blik kijkt ons aan op een tableau van negen tegels. De mond opent zich om cynisch commentaar te leveren. 'Claesgen' heet de grappenmaker, en je moet er maar tegen kunnen... Het is eigenlijk een heel merkwaardige parel in onze collectie, want het is een uitsnede uit een groter tegeltaleau, dat zich nog altijd op de originele plaats bevindt. Hoog in de voorgevel van het huis dat architect Pierre Cuypers (1827-1921) voor zijn eigen huis in Amsterdam ontwierp, in de Vondelstraat, zitten namelijk vier tegeltaleaus. Drie daarvan tonen een man ten voeten uit, in zestiende-eeuwse dracht. Links een waardige figuur met een liniaal in de hand. Hij geeft aanwijzingen aan een metselaar op een steiger, met baksteen en troffel. En de derde man wijst met zijn duim naar het werk en kijkt ons veelbetekenend aan. Voor wie het

niet duidelijk is staat er ook nog een tekst bij: 'Jan bedenckt 'et Piet volbrenght 'et Claesgen laeckt 'et Och! Wat maectt 'et Jan, dat is de bouwmeester, de architect zelf, die creatief is en iets bedenkt. Vaardige ambachtslieden kunnen op zijn aanwijzingen het werk volbrengen, tot een goed einde brengen. En daarna komen de critici, die het altijd beter weten, de spreekwoordelijke stuurliu aan de wal. De spotters hebben de lachers op hun hand. Berustend eindigt het versje dan ook met de verzuchting of het allemaal wat uitmaakt. Deze beelden en het gedichtje waren de reactie van architect Cuypers op de controverses waarin hij was beland. Opgegroeid in Roermond en geschoold in Antwerpen had hij zich ontwikkeld tot de meest succesvolle architect van zijn tijd. Vooral als kerkenbouwer. Hij

was rooms-katholiek, en de gotische bouwkunst uit de middeleeuwen vormde zijn grootste inspiratiebron. Hij ontwierp niet alleen vele tientallen kerken, maar had in Roermond ook een kunstwerkplaats opgericht met tekenaars, schilders, beeldhouwers en houtsnijders die de bijpassende aankleding van de gebouwen konden maken. Architectuur en inrichting moesten voor hem een eenheid vormen, onder zijn leiding. Zolang het bij katholieke kerken bleef was er nog weinig aan de hand. Maar in 1875 werden zijn ontwerpen door de overheid gekozen voor de twee meest prestigieuze bouwopdrachten sinds jaren. Allereerst voor het Rijksmuseum in Amsterdam, die de hoogtepunten uit ons nationaal verleden moest tonen. En tegelijk voor het Centraal Station in Amsterdam. In de architectuurijdschriften brak felle discussie uit. Moest een eigentijdse en nationale bouwkunst nu helemaal

Van Hulst was trots op deze opdracht, die hij nooit in rekening bracht

op de katholieke middeleeuwen gebaseerd worden? Het kostte Cuypers zichtbaar moeite om zich in te houden bij alle reacties, en uiteindelijk liet hij zijn houding tegen de critici blijken uit de tableaux die hij voor zijn nieuwe huis in Amsterdam liet maken. Deze tableaux kon hij niet in zijn eigen werkplaats laten maken, de vervaardiging van decoratieve tegels was tenslotte een ambacht dat een heel aantal afzonderlijke specialis-

men verenigde. Hij kwam uit in Harlingen, bij de Koninklijke Fabriek van Muurtegeltes fa. Jan Van Hulst, voortgekomen uit de gleibakerij die al sinds de zeventiende eeuw Buiten de Kerkpoort gelegen was. Van Hulst was trots op deze opdracht, die hij nooit in rekening bracht. Dat de bekendste architect van het land, in de hoofdstad, zijn tegeltaleaus in de gevel wilde hebben! Veel bedrijven maakten in die tijd een replica of tweede versie van een bijzondere opdracht, zodat ze klanten die hun werkplaats of winkel bezochten konden tonen waartoe ze wel niet in staat waren. Zo is het te verklaren dat de kop van Claesgen in tweevoud gemaakt is. **Johan Kamermans is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo** **www.nederlandstegelmuseum.nl**